

Nr 7.

Av herr **Bogren**, om skrivelse till *Kungl. Maj:t* angående utvidgning av riksbankens verksamhet.

Genom 1897 års lag för Sveriges riksbank gjordes så väsentliga inskränkningar i bankens rörelsefrihet, att den mer och mer blivit blott den sedelutgivande centralbank, som förlägger privatbankerna med nödigt kapital på samma gång den drager sig ifrån den direkta förbindelsen med den stora allmänheten. Denna utveckling har fört riksbanken i det läge herr Moberg i första kammaren vid behandlingen av riksbankslagen 1897 förutsade banken, nämligen att den skulle bliva »en på en så hög piedestal upprest centralbank, att den visserligen blir föremål för beundrande blickar av de få dödlige, som äro invigda i det högre bankväsendets mysterier, men däremot i denna sin höga ställning icke varder fullt begriplig för allmänheten». Samma lag föreskriver visserligen att i varje län skall riksbanken öppna minst ett avdelningskontor. Varför, om ej för att komma i direkt beröring med allmänheten landet över! Göra vi nu ett besök i dessa avdelningskontor, skola vi oftast finna dess lokaler folktomma utom de stela vaktmästarne och de ännu stelare tjänstemännen, som med förvåning se en främling inträda i den tysta lokalen. Vartill dessa dyrbara bankkontor om ej för att direkt träda i förbindelse med den stora allmänheten? Nej, icke så, utropas från det håll, där man gjort allt för att uppressa en kinesisk mur mellan riksbanken och allmänheten, avdelningskontorens ändamål är att utgöra kassa för den administrativa förvaltningen.

Då efter långa och heta strider privatbankernas män måste släppa sedelutgivningsrätten, såsom en riksbankens ensamrätt, passade de på att med regeringens hjälp införa sådana bestämmelser i

riksbankslagen, som binda riksbankens rörelsefrihet. De viktigaste av dessa inskränkande bestämmelser äro, att riksbanken ej får driva annan upplåningsrörelse än å giro och löpande räkning av vissa firmor, som ej själva driva bankrörelse samt att även riksbankens utlåningsrätt blivit hårt begränsad. Huru dessa av det privata bankintresset dikterade lagbestämmelser rörande Sveriges riksbank verkat under den tid de varit i kraft eller från och med 1898 tills nu, torde med all önskvärd klarhet framgå av följande *tabell över bankbolagens hos allmänheten upplånta medel 1898 och 1915.*

Upplåning å	1898 ^{31/12}	1915 ^{31/10}	Ökning	
			Kronor	%
Postremissväxlar	19,009,138 56	52,883,325 —	33,874,186 44	178.0
Sparkasseräkning	24,532,015 11	424,085,722 —	399,553,706 89	1,628.7
Upp- och avskrivning	63,170,061 22	295,372,589 —	232,202,527 78	367.5
Löpande räkning	11,411,410 86	75,686,308 —	64,274,897 14	563.0
Deposition	293,467,035 59	1,205,773,182 —	912,306,146 41	310.8
Summa	411,589,661 34	2,053,801,126 —	1,642,211,464 66	399.0

Dessa uppgifter böra ses i belysning av följande redogörelse för allmänhetens i riksbanken inestående medel sistnämnda år och dag.

Upplåning å	1915 ^{31/10}
Postremissväxlar	1,341,151 —
Giro	75,037,595 —
Deposition	300 —
Utelöpande sedlar	304,057,554 —
Summa	380,436,600 —

Denna uppgift av den ^{31/12} 1914.

Härav framgår, att någon nämnvärd inlåningsrörelse driver riksbanken numera icke. Denna utgör endast posten giro, den minst lönande och på samma gång den arbetsammaste av inlåningsformer. Jämte sparbanker och postsparbanken, vilka bankinstitut ej här

medtagas, då vinsten på deras verksamhet ej blir privatkapitalets, utan mer eller mindre direkt tjänar det allmänna, är det således bankbolagen, som ha hand om allmänhetens sparda kontanta kapital och drager vinst av desamma, då »det är», som herr Philipsson yttrade i första kammaren 1897 vid behandlingen av lagen för riksbanken, »på det upplånta kapitalet vinsten uppkommer». Därför gällde det för honom och hans meningsvänner, att överflytta denna upplåningsrätt från riksbanken till bankbolagen.

För att få en tydlig bild av riksbankens ställning i förhållande till bankbolagen rörande bankverksamheten här i landet, är det nödigt att även se på utlåningsrörelsen, varför följande översikt däröver här meddelas:

Av riksbanken och bankbolagen utlämnade lån den ³⁰/₁₀ 1915.

Lånens art	Riksbanken	Bankbolagen
Växlar: inrikes	80,027,880	656,562,203
utrikes	79,293,871	28,009,408
Utestående lån	11,666,840	1,326,249,197
Kreditivlån	2,503,719	505,995,242
Summa	173,492,310	2,516,816,050

Av den utlåningsrörelse riksbanken och bankbolagen tillsammans idkat, kommer vid nämnda tid blott cirka 6.8 procent på den förra, ett förhållande som eklatant visar, hur den riksbankspolitik vi följt efter 1897 i det närmaste skjutit riksbanken åt sidan, medan all egentlig bankrörelse här i landet i stort sett samlats hos bankbolagen, vilka således av denna rörelse skörda den väsentligaste andelen av vinsten. Att denna år från år vuxit till ansenliga belopp framgår ej blott av de årliga vinstutdelningarna, där 10 procent anses som en anspråkslös vinst, utan även av de löneförmåner bankbolagen kunna lämna sina ledande tjänstemän samt än mer i ögonen fallande genom de lokaler samma bolag bestå sin rörelse.

År 1898 taxerades bankbolagens fastigheter och inventarier till 6,532,100: — kronor, medan vid 1914 års utgång detta värde stigit till 66,006,431: — kronor.

Dessa enorma vinstbelopp synas peka på ett missförhållande emellan in- och utlåningsräntan i bankbolagens rörelse. Denna skillnad synes av nedanstående tabell att döma utgöra från 2 till 3 procent. Vi anföra här utom riksbankens även några av de största bankbolagens räntesatser som exempel för vårt påstående.

In- och utlåningsränta den $30/10$ 1915.

	Utlåning				Inlåning			
	Lån, stående eller avbetalnings	Kreditiv	Växlar		Giro	Löpande räkning	Deposition	
			3/m.	längre tid			1-3/m.	längre tid
Riksbanken	$5\frac{1}{2}$ -7	6*)	$5\frac{1}{2}$	6				
Stockholms Ensk. Bank	$5\frac{1}{2}$ -7	6	$5\frac{1}{2}$ -6	6-7	2-4	2- $4\frac{1}{2}$	3-4	$4\frac{1}{2}$
Skandinaviska Kredit A.B.	$5\frac{1}{2}$ -7	$5\frac{1}{2}$ - $6\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$ - $6\frac{1}{2}$	6-7	2- $4\frac{1}{2}$	2- $4\frac{1}{2}$	3-4	$4\frac{1}{2}$
Skaraborgs Ensk. Bank	$5\frac{1}{2}$ -7	6	$5\frac{1}{2}$ - $6\frac{1}{2}$	6-7	2- $4\frac{1}{2}$	2- $4\frac{1}{2}$	3-4	$4\frac{1}{2}$
A.-B. Arbetarringens Bank	$6\frac{1}{2}$ - $7\frac{1}{2}$	6-7	6-7	7- $7\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ -4	2- $4\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ - $4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$
A.-B. Tjänstemannabanken	$6\frac{1}{2}$ -8	6- $6\frac{1}{2}$	6-8	$6\frac{1}{2}$ -8	2-4	2- $4\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$ - $4\frac{1}{2}$	5
A.-B. Sundsvalls Kreditbank	7-8	$6\frac{1}{2}$	$6\frac{1}{2}$ -8	7-8	3	—	4	5

*) Tillkommer i alla banker, som lämna kreditivlån, en kreditivavgift, här varierande mellan $\frac{1}{2}$ och 1 procent.

Av dessa tabeller finna vi bland annat, att bankbolagens upplåning på deposition 1,205,773,182 kronor, för vilka penningar de betala 3 till 5 procents ränta, i det närmaste motsvarar den summa de utlämnat som längre tids lån 1,326,249,197 kronor, varå uppbäres 6 till 8 procents ränta. Endast å denna rörelse torde bankbolagen tjäna mer än 24 miljoner kronor årligen efter en marginal av 2 procent mellan in- och utlåning, vilket synes vara den allmänt anlitade marginalen. Som ovanstående utvisar, sväller den ofta ut

ända till 3 procent. Av detta framgår dels, huru landets penningrörelse dirigeras nästan uteslutande av bankbolagen, vilka därpå skörda en mycket hög vinst, dels huru oskäligt bred marginalen är mellan in- och utlåningsräntan, ett uppenbart missförhållande, som så tungt vilar på våra näringar och varje företag här, att det påkallar statsmakternas särskilda uppmärksamhet därpå och åtgärder för att rätta detta missförhållande. Detta har kunnat uppkomma och utvecklas, därför att riksbanken ej kan i med nu gällande bestämmelser för dess verksamhet utöva någon ledning över inlåningsräntan och bankens inflytande på utlåningsräntan är föga effektivt. Då Sveriges riksbank är i egentlig mening en statsbank, en statens egendom, bör det beredas denna bank tillfälle att mer än hittills kunnat ske driva egentlig bankrörelse, att den genom sina avdelningskontor träder i direkt förbindelse med den stora allmänheten, mottager dess besparingar och gottgör ränta därpå samt förser dem med lån mot goda real- och namnsäkerheter och mot skälig låneränta. Genom en sålunda utvidgad verksamhet skulle ej blott riksbankens vinst till det allmännas båtnad bliva betydligt större, utan banken skulle därigenom i långt högre grad än hittills skett kunna uppfylla sin riksviktiga uppgift, nämligen att »förse landet med nödigt rörelsekapital till rimligt pris» eller med andra ord uttryckt att »förebygga ocker och obilliga intressen beräknade enskilda emellan». Att som nu av bankbolagen i allmänhet sker upplåna allmänhetens pengar mot 4 procent i efterränta och sedan till lånebehövande utlämna dem mot 7 à 8 procent i förskottsränta närmar sig i hög grad ocker och är ovillkorligt att tillgodogöra sig obilliga intressen. För att råda bot mot detta onda, vilket utgör en allvarlig fara för våra näringars och företags sunda och framgångsrika utveckling har frågan om en utvidgad verksamhet för riksbanken flera gånger dragits inför riksdagens prövning och avgörande. Vid samma riksdag den nuvarande riksbankslagen antogs, väcktes i andra kammaren motioner om sådan ändring i det föreliggande lagförslaget, att riksbanken skulle få upplåna pengar på deposition mot ränta samt få friare utlåningsrätt. Särskilt gällde det senare så kallade avbetalningslån, nu begränsade till $\frac{1}{10}$ av bankens grundfond. Det särskilda utskott, som förberedde dessa frågor, tillstyrkte, att banken bör lämna ränta å i banken insatta medel å deposition samt å upp- och avskrivning för firma, som ej idkar bankrörelse. Utskottet motiverar denna sin från 1881 och 1889 års bankkommittés och

Kungl. Maj:ts förslag avvikande mening bland annat därmed, att man bör »åt riksbanken trygga det inflytande på penningväsendet i landet, som till dettas fromma bör tillkomma denna uteslutande för det allmänna bästa verkande anstalt». Trots utskottets tillstyrkande föllo de väckta ändringsförslagen i första kammaren. Frågan om riksbankens inlåningsrätt återkom till behandling vid 1909, 1910 och 1912 års riksdagar, men utan positivt resultat. Emot förslaget anförde såväl riksbanksfullmäktige som bankoutskottet de av 1881 års bankkommitté gjorda invändningarna. Den till synes för kommittén avgörande invändningen lydde: »En bank, som genom den honom tillerkända rättighet att ensam utgiva sedlar har erhållit den stora förmånen att av allmänheten upptaga räntefria lån, borde icke tillika bedriva inlåning mot räntegottgörelse». Vore riksbanken, som i de flesta andra europeiska länder, en privatbank, hade invändningen stora fog för sig. Nu saknar den varje spår till skäl emot den omtalade rätten, enär hela vinsten av riksbankens verksamhet kommer det allmänna till godo.

Kommitténs andra skäl för sitt avstyrkande var — och detta skäl underströks särskilt av 1889 års bankkommitté — att det vore oförenligt med en sedelutgivande banks uppgift att samtidigt driva inlåningsrörelse. Denna anmärkning gjordes aldrig mot de sedelutgivande privatbankerna, vilka samtidigt drevo inlåningsrörelse, utan att några obehag märktes av den dubbla verksamheten. Anmärkningen synes därför vara av mindre vikt. Slutligen anför bankkommittén, »att en bank, som avhåller sig från inlåningsrörelse, frigör sig därmed från tvånget att behöva uppsöka affärer för att kunna genom utlåning göra fruktbarande de medel, å vilka den själv skall erlægga ränta; och en bank som måste söka efter låntagare, löper tydligt alltid större fara att råka ut för mindre goda sådana än den bank, som kan i allt lugn vänta på, att affärer skola erbjudas honom och bland dessa för sig utvälja de säkraste och mest passande». Detta påstående innebär en viss obestridlig sanning, men konsekvensen av densamma är, att den bank, som ej gör några affärer alls, löper minsta risken. Således förer satsen in absurdum. Därtill kommer, att de långgivande bankerna i regeln uppsökas av låntagarna och ej tvärtom, och det i så stor utsträckning, att bankerna väl ha tillfälle till urval. För övrigt har en ny och solvent lånsökare nu framträtt på landets penningemarknad, staten själv för att ej nämna flera såsom städernas hypotekskassa,

de under bildning varande kreditkassorna för den mindre jordbrukskrediten, o. s. v., vilka nog alla komma att söka riksbanken som förläggare. Slutligen driver riksbanken redan en form av utlåning, som bör och kan till gagn för allmänheten och banken utsträckas till mångdubbla beloppet av det nuvarande, nämligen de s. k. avbetalningslånen.

Till sist anföres som skäl emot riksbankens rätt till utvidgad inlåningsrörelse, att vid en eventuell kris skulle bankens svårigheter fördubblas, om den ej blott hade att inlösa sina egna sedlar, utan även en massa depositionsbevis. Anmärkningen synes nog så stark, men den faller genast sönder vid första granskningen av densamma. Dessa depositioner äro ju gjorda med riksbankens egna sedlar, vilka väl av samma bank måste inlösas vare sig de deponerats i bankbolagen eller i riksbanken. Vad riksbanken hos oss alltid har att skydda, är dess utelöpande sedlar. Då denna sedelstock varken ökas eller minskas på grund av var sedlarna deponeras, borde riksbankens kapacitet att skydda desamma ej hårdare påfrestas, om de deponerats i banken själv eller i privatbanker.

Och till det allra sista heter det. Genom inlåning mot ränta, nödgas ju riksbanken betala ränta på sina egna sedlar. Självklart, men att märka är, att den själv uppbär än större ränta än den giver på samma sedlar, då de genom bankens försorg utlämnats som lån.

Dessa äro, såvitt vi kunnat finna, de skäl bankoutskottet städse upprepat eller hänvisat till varje gång frågan i riksdagen väckts om utvidgning av riksbankens egentliga bankrörelse. Slutligen har utskottet tillagt, »då intet nytt inträffat eller anförts, sedan utskottet senast yttrade sig i frågan så» etc. Det kan dock sättas i fråga, om ej någon eller några nya företeelser på hithörande område inträffat under de senaste åren eller är under frammarsch. Vi leva mitt uppe i trustbildningarnas tidevarv. Även bankbolagen ha beträtt den nya utvecklingens vägar i detta fall. Flera och flera bankbolag enas till större bankenheter. Denna utveckling har redan gått så långt att den, likasom förtrustningen på varje område, i det närmaste omöjliggjort verksam konkurrens på bankområdet. Och härtill kommer, att i samma mån riksbanken mer och mer trängts åt sidan i avseende på landets allmänna bankrörelse har allmänhetens sparade och tillgängliga kapital till den långt övervägande delen samlats i dessa stora bankenheter, vilka därmed behärska

landets penningemarknad. Det kan ligga en viss och ej obetydlig fara häruti för vårt näringsliv, ej blott för den breda marginalen mellan in- och utlåningsräntan, utan den möjligheten ligger nära, att näringarna bliva så beroende av ett starkt begränsat fåtal bankmän eller möjligen till sist *en* sådan, att dessa eller han kunna godtyckligt bestämma över ett företags vara eller icke vara. Allt nog, det torde ej böra förbises, att en sådan fara föreligger, då den redan här och där, låt vara i mindre grad, ännu givit sin tillvaro till känna. Det synes därför vara av behovet påkallat, att frågan om riksbankens in- och utlåningsrörelse blir föremål för en allsidig utredning, och detta behov synes även påkallat från ett alldeles motsatt håll, varifrån vid 1912 års riksdag frambars motioner i båda kamrarna med yrkande om sådana ändringar i lagen för Sveriges riksbank av 1897, att visst utrymme i densamma lämnades privatkapitalet, vars män även borde få ett visst medinflytande på bankens ledning. Det synes därför ej blott vara frågan om ändringar i riksbankslagens 13 och 16 paragrafer, vilka närmast reglera bankens in- och utlåningsrörelse, utan även av andra bestämmelser. Dessutom har det framställts förslag om, att riksbankens in- och utlåningsrörelse kunde, om den utvidgas i här och i flera förut väckta motioner anvisad riktning, ordnas som en fristående avdelning i riksbanken vid sidan om bankens sedelutgivningsverksamhet.

Det är alltså många förslag, synpunkter och önskemål, som böra bliva föremål för ingående och allsidig utredning.

På grund av vad jag sålunda här anfört, tager jag mig friheten föreslå,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt låta utreda om och i vilken utsträckning riksbankens verksamhet bör utökas för att bättre än hittills kunna gagna allmänheten och staten samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 20 januari 1916.

Oscar Bogren.